

Світлана Анатоліївна Лисенко,

молодший науковий співробітник науково-організаційної групи
науково-дослідного відділу Воєнно-дипломатичної академії, м. Київ

ЗДАТНОСТІ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Розглянуто здатності до науково-дослідницької діяльності у майбутніх фахівців взагалі та в майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах зокрема.

Ключові слова: здатності, науково-дослідницька діяльність, майбутні магістри військового управління в міжнародних відносинах.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема навчання компетентної особистості, яка має навички саморозвитку і самовдосконалення, постає перед сучасною вищою школою. Військовою практикою затребуваний такий фахівець, який здатний до самореалізації і самоактуалізації, уміє самостійно орієнтуватися в соціальній і військовій реальності, опановує різноманітні стратегії. Спостерігається зростання попиту на висококваліфікованих військових фахівців, зокрема майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах (далі – МВУМВ), здатних виконувати свої обов'язки за посадою, творчо вирішувати складні завдання, прогнозувати і моделювати результати власної професійної діяльності, шукати шляхи і засоби самовираження і самоствердження в умовах практичної самостійної роботи; бути суб'єктом власного розвитку, здобувати та переробляти інформацію шляхом самостійної науково-пізнавальної та дослідницької діяльності в межах компетентнісного підходу. Значний потенціал у вирішенні цієї проблеми належить науково-дослідницькій роботі, що може

розглядатися як один із засобів розвитку творчого потенціалу особистості МВУМВ в умовах сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Теоретичні та прикладні аспекти психічного розвитку та саморозвитку людини, сутність здатностей та здібностей як психологічних утворень особистості розглянуто в працях Л. Виготського, Г. Костюка, С. Максименка, С. Рубінштейна, Б. Теплова та ін. Вітчизняні науковці (І. Бех, М. Князян, М. Степко, О. Глузман, О. Пометун, О. Савченко) розглядають науково-дослідницьку компетентність як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні види діяльності, ефективно вирішуючи відповідні проблеми. В. Завірюха досліджувала формування здатності до професійного самозростання студентів в умовах інноваційного навчання. В. Пілюшенко та І. Шкрабак визначили здатності молодих науковців, які необхідні для подальших наукових досліджень. Однак педагогічну проблему розвитку здатності до науково-дослідницької діяльності (далі – НДД) як складової фахової компетентності майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах вивчено недостатньо.

Мета статті – визначити здатності до науково-дослідницької діяльності у майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Зміст військово-професійної освіти визначається 6-компонентною моделлю змісту військової освіти – знання, уміння, здатності, професійно важливі якості, досвід творчої діяльності й досвід ціннісного ставлення до свого фаху та управлінської діяльності. За програмою підготовки майбутній магістр військового управління в міжнародних відносинах має здобути знання, уміння й навички фахової, науково-дослідницької та педагогічної діяльності. Загалом випускник вищого військового навчального закладу повинен мати не лише достатній особистий досвід емоційно-ціннісних відносин, досвід втілення відомих способів діяльності (прогнозування, моделювання, конструювання,

проектування), а й здатність до здійснення кваліфікованого науково-дослідницького пошуку.

Тому для успішної подальшої професійної діяльності, виконання своїх функціональних обов'язків у Збройних Силах України потрібно навчити МВУМВ застосовувати знання і навички на практиці та цілеспрямовано формувати їх науково-дослідницьку компетентність, що надасть їм можливість максимально виявити себе, бути конкурентоспроможним. Саме в цей час відбувається перехід від переважно теоретичних знань до практичних, коли майбутньому фахівцю треба не просто продемонструвати свої знання та здатності, здобуті під час навчання, військового стажування і командно-штабних навчань, державної атестації випускників, а й перенести їх на ту чи іншу ситуацію під час професійної діяльності. Науковці вважають, що необхідно і потрібно розвивати в особистості здатності здобувати й використовувати знання в процесі професійної діяльності, сприймати нові ідеї, знаходити і порушувати проблеми, а також мати незалежні судження, але водночас уміти поступитися і коригувати свої думки, бути критичним, сміливим, терпимим. Здатності зумовлюються рівнем знань, здібностей, умінь, навичок, особистими якостями (рисами характеру й темпераментом, особливостями емоційно-вольової сфери). Здатності розвиваються, поглиблюються в процесі практичної діяльності людини. Значну роль при цьому відіграють здібності, нахили людини, її задатки [1, с. 135].

У теорії здібностей Б. Теплова, С. Рубінштейна, Г. Костюка, С. Максименка доведено, що здатності не тотожні знанням, умінням та навичкам. Від ступеня розвитку здібностей залежить успішність набуття знань, умінь та навичок, але самі здатності до цих знань, умінь та навичок не зводяться. Уміння – це здатність особистості до комплексних дій на основі засвоєних фахових знань, навичок і практичного досвіду.

Дослідницькі вміння та навички як базові компоненти особистості виражають провідні характеристики процесу професійного становлення, відображають універсальність її зв'язків із навколишнім світом, ініціюють

розвиток здібностей до творчої самореалізації, визначають ефективність пізнавальної діяльності, сприяють перенесенню знань, умінь і навичок дослідницької діяльності в будь-яку сферу пізнавальної та практичної діяльності. Бути дослідником означає вміти знаходити нове в явищах, виявляти в них приховані зв'язки та закономірності. Для цього необхідні і загальна культура, і професійні вміння, і певний досвід, і деякі спеціальні фахові знання та вміння. Потрібним є, зокрема, вміння спостерігати, аналізувати й узагальнювати явища, виокремлювати основне, вміння за декількома ознаками передбачати розвиток явища, бачити альтернативу очевидному рішенню, поєднувати точний розрахунок з фантазією і здогадкою тощо.

Досліднику мають бути притаманні такі якості: інноваційність мислення, глибина розуму, логічність передачі інформації, вміння доводити та спростовувати свою думку, вміння оцінювати ідеї інших науковців, високий рівень абстрактно-теоретичного мислення, наукової інтуїції, вміння оперувати методологією наукового апарату (проблема, ідея, мета, завдання; об'єкт, предмет, гіпотеза дослідження), знаходити нове в явищах, виявляти в них невідомі зв'язки й закономірності, що потребує, передусім, загальної культури та високої фахової підготовки, певного досвіду й спеціальних знань і умінь, зокрема саме в дослідницькій роботі. Треба вміти спостерігати й аналізувати явища; узагальнювати результати спостережень, виокремивши найосновніше; за певними ознаками передбачати розвиток явищ у перспективі; поєднувати точний розрахунок з уявою та інтуїцією тощо [2, с. 15].

Запорукою успішної наукової діяльності особистості вважаються такі здатності: вирішувати творчі завдання методом, який є повністю або частково невідомим (евристичним); творчо вирішувати будь-які завдання (креативність); переходити від одного типу завдань до іншого як у своїй сфері знань, так і в суміжних (інтелектуальна мобільність); прогнозувати (передчувати, передбачати) майбутній стан об'єкта дослідження і застосовність окремих методів і знань; відкидати застарілі знання і використовувати ті з них, які зберігають цінність (розумність); мислити неупереджено, не будучи залежним

від традиційних методів, не бути запопадливим перед авторитетами – одна з умов успіху в науці (незалежність мислення); моделювати у свідомості найнесподіваніші ідеї під кутом зору своєї проблеми (відкритість інтелекту); аналізувати за критеріями наукової сфери і вдаватися до самоконтролю для правильного визначення свого місця у науковій роботі (саморефлексія) [3].

Аналізуючи здатності особистості до дослідницької діяльності, І. П'ятницька-Позднякова виокремлює в їх структурі ірраціональний компонент (інтуїцію, інсайт, уяву, натхнення, осяяння тощо), цілеспрямоване вивчення об'єкта для виявлення раніше невідомих його властивостей (якостей) або перевірки правильності теоретичних положень, що визначається певною пошуковою ідеєю і має чітко визначену мету [4].

Сучасний фахівець-дослідник повинен мати такі вміння:

- здатність орієнтуватися в потоці наукової інформації;
- здатність до освоєння перспективних технологій навчання, що постійно розвиваються;
- вміння оцінки й вибору альтернативних і варіативних програм;
- вміння вивчати та застосувати ефективний педагогічний досвід інших колег.

Саме тому система вищої освіти має бути спрямована на формування не лише професіонала-виконавця, а й професіонала-дослідника, здатного легко адаптуватися до швидко мінливих умов, вирішувати певні проблеми, опанувавши дослідницькі вміння. М. Євтух визначив такі здатності до дослідницької компетентності майбутнього фахівця:

- вміння володіти прийомами наукових досліджень з використанням сучасних методів системного наукового аналізу;
- вміння професійно діяти в сучасному інформаційному середовищі;
- володіти технікою швидкого читання і сприймання інформації з наукових публікацій;
- вміння володіти сучасними методиками обробки наукової інформації та її систематизації;

– уміння вибудовувати наукову інформацію в полі дисциплінарні тематичні конструкти;

– зіставити і порівняти різні схеми вирішення проблеми та створити системи способів її вирішення; аналізувати аргументи з різних підходів;

– уміння виокремлювати і формулювати наукову новизну, теоретичну і практичну значущість наукового дослідження, бачити конкретні напрямки впровадження результатів дослідження в практику фахової діяльності [5].

Здатність особистості до науково-дослідницької діяльності може складатися з таких компонентів:

проектувального, який передбачає вміння, навички і здатності виявляти та формулювати проблеми, визначати об'єкт і предмет дослідження, формулювати мету та гіпотезу дослідження, визначати основні поняття;

інформаційного, який передбачає опанування методів збирання даних відповідно до гіпотез, створення масивів емпіричних даних, опрацювання різноманітних джерел повідомлень тощо;

аналітичного, який передбачає вибір і використання універсальних та спеціальних методів дослідження, розвинуте логічне мислення, творчі здібності і здатності (інтуїція, здатність до інсайту, відкриття, продуктивного мислення);

практичного, який передбачає створення, передавання та впровадження результатів дослідження у практику [6].

Тобто основою дослідницької діяльності є вміння виявляти проблему, формулювати гіпотезу, здійснювати добір й аналіз необхідних даних для дослідження, підбирати відповідні методи проведення дослідження й обробки даних, фіксувати проміжні та остаточні результати дослідження, використовувати їх на практиці. Дослідницькі вміння виявляються в самостійній організації пошукової роботи, у здатності до цілепокладання, прогнозування, планування, організації власної роботи і корекції дослідницької програми.

Розвиток наукового мислення студентів, формування вмінь і навичок самостійного пошуку інформації, її обробки та аналізу набуває нині нового

значення, адже сучасні інформаційні можливості доступу до бібліографічних джерел розкривають перед дослідником необмежене коло фактичного матеріалу для здійснення вагомих наукових досліджень і розробки проектів відповідно до потреб студентів та інтересів наукових шкіл, в яких вони працюють [7, с. 103].

На основі вищевикладеного зробимо висновок, що науково-дослідницькі здатності – це індивідуально-психологічні особливості особистості, що забезпечують якісну своєрідність процесу пошуку, здобуття та осмислення нових даних. Вони є суб'єктивними умовами для успішної дослідницької діяльності особистості у поєднанні із загальнопрофесійними, загальнонауковими, фаховими знаннями та володінням методами наукового пізнання.

Узагальнюючи зазначене вище, можна зробити висновок, що висококваліфікований фахівець повинен мати такі здатності:

– здатність до використання наукових методів дослідження, збору, цілісного аналізу ситуацій, опрацювання й узагальнення інформації під час майбутньої професійної діяльності;

– здатність прогнозувати стратегію та розуміти логіку розвитку проблеми, ситуації й аргументовано доводити свої ідеї;

– здатність до гнучкості, оригінальності і практичності при прийнятті будь-якого рішення;

– здатність до нестандартного аналітичного наукового мислення навколо вирішення проблеми, зокрема чіткого формулювання мети дослідження (цілепокладання); розроблення гіпотези (наукового припущення), що спирається на раніше виконані теоретичні або експериментальні дослідження, але містить у собі нові ідеї; розроблення методики власного дослідження; пошуку і побудови алгоритму можливих дій дослідження відповідно до розробленої методики і плану; згортання інформації та аналізу отриманих результатів; формулювання висновків;

– здатність аналізувати та визначати ієрархії цілей своєї діяльності, проектувати та вибирати оптимальний алгоритм вирішення проблеми в майбутній діяльності;

– здатність чітко та лаконічно висловлювати свою думку;

– здатність творчо опрацьовувати й застосовувати наявну інформацію в процесі вирішення завдань;

– здатність прогнозувати, оцінювати й приймати рішення в умовах невизначеності зовнішніх і внутрішніх чинників.

Проаналізувавши здатності майбутніх фахівців до науково-дослідницької діяльності взагалі, можна визначити, що майбутнім магістрам військового управління в міжнародних відносинах, крім зазначених вище, мають бути притаманні такі: здатність формулювати цілі, обирати способи їх досягнення, здійснювати самоконтроль за виконанням власних дій і прогнозувати способи підвищення продуктивності своєї науково-дослідницької діяльності, а також наявність у МВУМВ таких професійно важливих та особистих якостей, як бажання займатися цією діяльністю, позитивне ставлення до неї, використання інформаційних технологій у дослідницькій діяльності, саморегуляція дій, дисциплінованість, самостійність, здатність до аналізу власної навчальної, квазіпрофесійної та професійної діяльності, прогностичність (здатність передбачати результати тих чи інших дій).

Але вкрай важливо розвивати у МВУМВ такі основні здатності до науково-дослідницької діяльності, як якість мислення, тобто *здатність до нового погляду* (уміння побачити незвичайне у звичайному, свіжість погляду у пошуках вирішення проблеми); *здатність до згортання інформації* (здатність до заміни низки понять одним узагальнюваним, згортання ланцюга логічних викладок до однієї розумової операції); *цілісність сприйняття* (коли людина сприймає дійсність цілком, а не подрібноє її на окремі частини, уміння розпізнати схожі образи в цілому, зробити висновки за аналогією, незважаючи на їхні індивідуальні риси); *гнучкість мислення* (здатність легко і швидко переходити подумки від одних явищ, до інших, далеких за змістом); *бокове*

мислення (здатність до широкого розподілення уваги, мислення “навколо” проблеми); *готовність пам’яті* зафіксувати, а потім видати своєчасно потрібну інформацію; *здатність до перенесення досвіду, оцінки, передбачення* на інші предмети; *уява як вид мислення* (логічна уява виводить майбутнє із сучасного через логічні перетворення), *критична уява* (базується на пошуку недосконалостей і способів їх подолання), *творча уява* (породжує принципово нові ідеї, що опираються на елементи дійсності, але не мають поки що прообразів у реальності).

Вищезазначені розвинені здатності до науково-дослідницької діяльності у МВУМВ сприятимуть підвищенню їхнього загального професійного рівня та можуть використовуватися ними під час подальшої службової діяльності, а саме під час:

оцінювання стану та прогнозування перспектив співробітництва України в міжнародних миротворчих операціях;

аналізу дипломатичних переговорів у системі міжнародних відносин, двосторонніх і багатосторонніх дипломатичних переговорів;

аналізу процедур прийняття рішень у міжнародних організаціях для врегулювання міжнародних конфліктів та суперечок, використовуючи міжнародні нормативно-правові документи;

оцінки провідних тенденцій, напрямків та протиріч для забезпечення інтеграції України в європейські та євроатлантичні структури;

аналізу сучасних явищ та процесів у сферах діяльності Міністерства оборони України, використовуючи закони логіки, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження;

систематизації та узагальнення інформації у процесі службової діяльності з використанням сучасних інформаційних технологій;

аналізу міжнародних відносин провідних країн світу, основних воєнних організацій, прогнозування характеру їх можливих дій;

оцінювання та прогнозування стану сучасних державотворчих процесів для відстоювання інтересів України на міжнародній арені.

Висновки. З урахуванням вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих військових навчальних закладів, а також особливостей професійної діяльності майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах визначено необхідні для них науково-дослідницькі здатності, що характеризує їх готовність до вирішення дослідних (проблемних, освітніх, професійних) завдань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування діагностичного підходу в цілепокладанні, плануванні, прогнозуванні, прийнятті управлінських рішень, аналізі та оцінці їх професійної діяльності. Основними дослідницькими здатностями є здатність аналізувати, прогнозувати, оцінювати й приймати рішення в умовах невизначеності зовнішніх і внутрішніх чинників, аналізувати міжнародні відносини провідних країн світу, основні воєнні організації, оцінювати стан та прогнозувати перспективи співробітництва України в міжнародних миротворчих операціях.

Майбутній магістр військового управління в міжнародних відносинах, який має сформовані професійні дослідницькі вміння та навички, здатний активно і незалежно мислити, уміє творчо вирішувати різні фахові завдання, шукати нові варіанти виходу зі складних ситуацій. Це надасть йому можливість досягти повноти й досконалості функціонування в соціально-професійному просторі, увійти у професійну діяльність із розвиненими вміннями до самовдосконалення, сприятиме оптимальній професійній адаптації. Опанування МВУМВ зазначених вище вмінь актуалізує необхідність формування і розвитку науково-дослідницької компетентності як складової професійної компетентності.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є визначення критеріїв та рівнів розвитку здатності до науково-дослідницької компетентності майбутніх магістрів військового управління в міжнародних відносинах.

Список використаної літератури

1. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К., 1997. – 376 с.
2. Загвязинский, В. И. Учитель как исследователь / В. И. Загвязинский. – М. : Знание, 1980. – 96 с.
3. Кринецкий, И. И. Основы научных исследований / И. И. Кринецкий. – К. : Вища школа, 1981. – 208 с.
4. П'ятницька-Позднякова, І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі / І. С. П'ятницька-Позднякова. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 116 с.
5. Євтух, М. Б. Гуманізація моделі навчальної діяльності у вищій школі / М. Б. Євтух, О. П. Сердюк // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук. метод. зб. – Слов'янськ, 2000. – Вип. 8. – С. 319.
6. Євтух, М. Б. Науково-практичні підходи до проблеми формування науково-дослідницької компетентності майбутніх економістів / М. Б. Євтух, Л. Л. Борисенко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2012. – Вип. 5(52). – С. 88–104.
7. Макарова, Т. М. Дослідницька робота як один із шляхів розвитку мовної компетентності студентів / Т. М. Макарова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – Випуск 17. – С. 103–109.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Лагодинський О. С.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2013.

Лисенко С. А. Способности к научно-исследовательской деятельности у будущих магистров военного управления в международных отношениях (теоретический аспект)

Рассмотрены способности к научно-исследовательской деятельности у будущих специалистов в общем и у будущих магистров военного управления в международных отношениях в частности.

Ключевые слова: способности, научно-исследовательская деятельность, будущие магистры военного управления в международных отношениях.

Lysenko S. A. Abilities of future masters of military management in international relations to research activity

Abilities of future specialists in general and future masters of military management in international relations to research activity are analyzed.

Key words: *abilities, research activity, future masters of military management in international relations.*